

Kan foresight- og scenariometodikk bidra til å identifisere og realisere potensialer i marin sektor?

av

Bjørn Eirik Olsen, Forskningssjef
Norsk institutt for fiskeri- og havbruksforskning

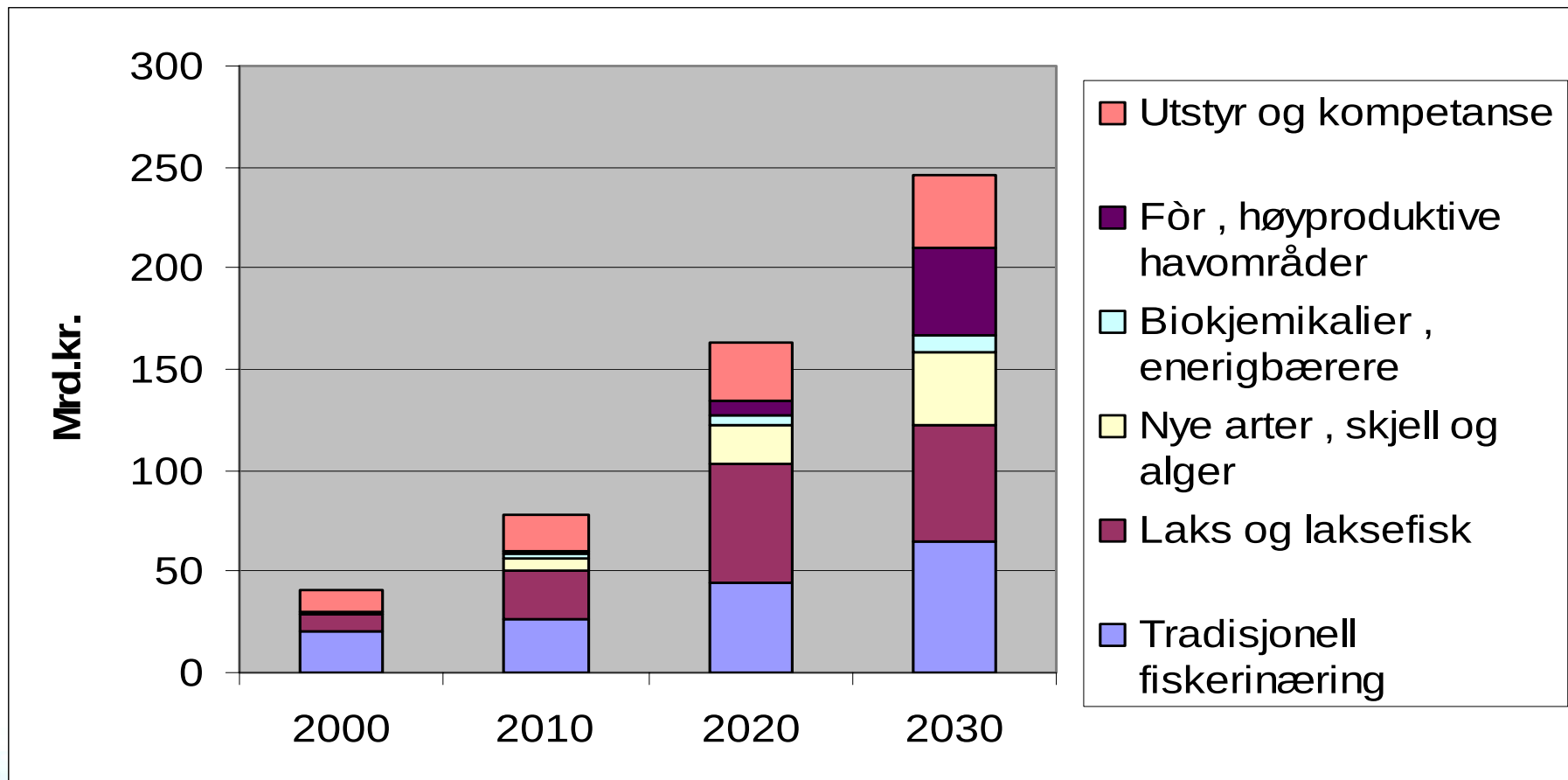
www.fiskeriforskning.no

Innhold

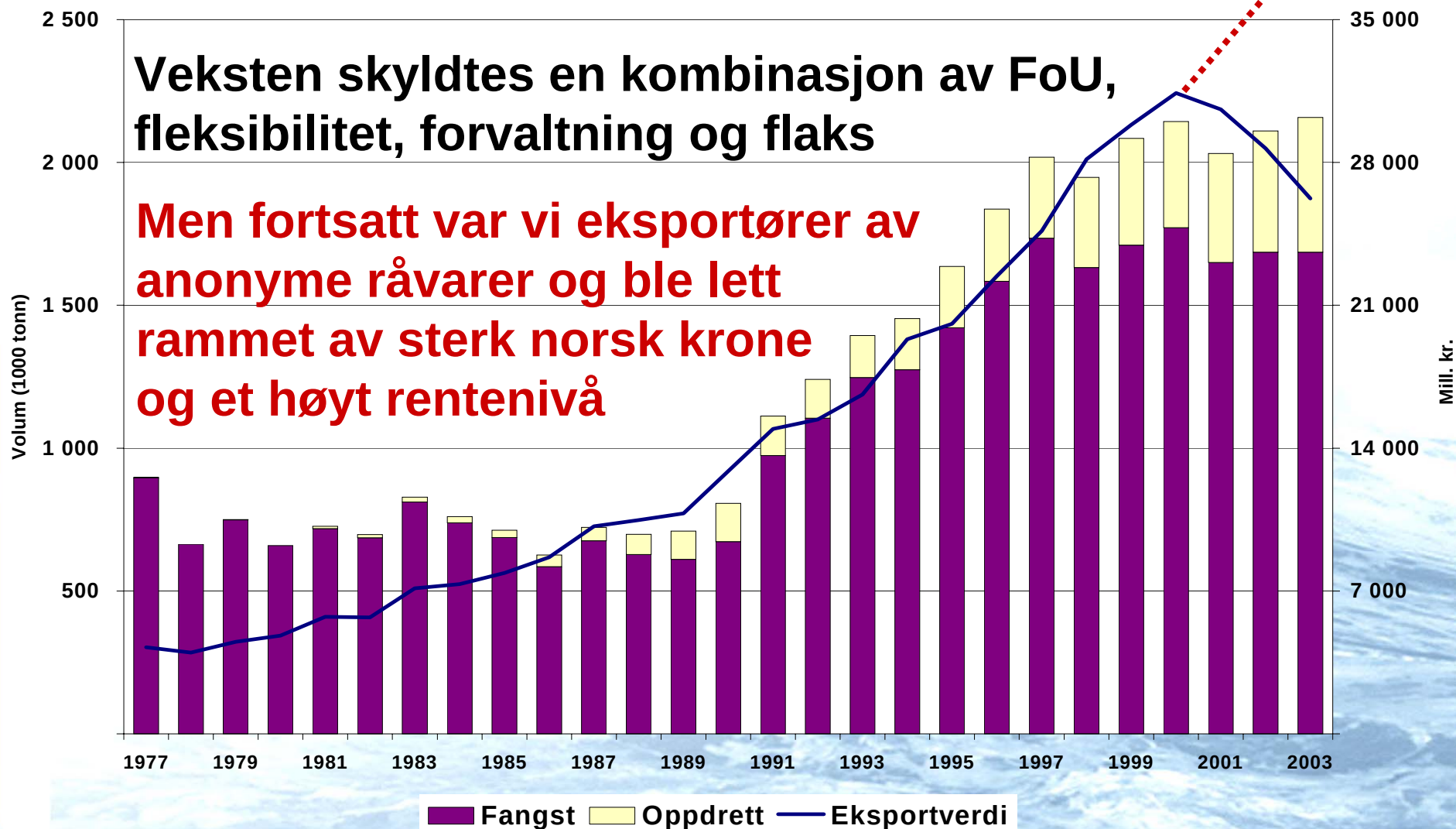
- **SINTEFs prognose for eksportutviklingen i marin sektor**
 - En kort oppsummering i etterpåklokskapens navn
- **ECONs tre scenarier for kystens framtid**
 - *Ambisjon, Kraftsentrum og Natur og kultur*
- **To alternative fremtidsbilder**
 - *Friksjon og Samhandling*

SINTEF presenterte i 1999 optimistiske prognoser for eksportutviklingen i marin sektor

Kilde: SINTEF Fiskeri og havbruk

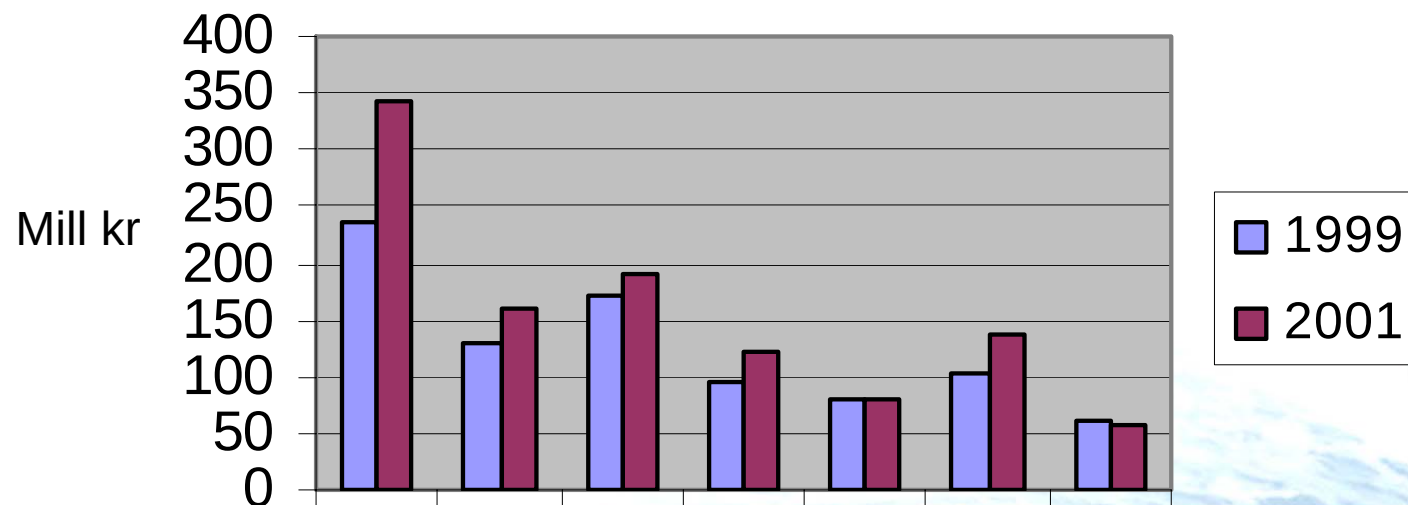
Men det gikk ikke helt som forventet

Styrker og svakheter ved analysen

- Budskapet var klart og skapte debatt; mange fikk øynene opp for potensialet i marin sektor
- Man brukte lite ressurser på analysen som kun besto av seks-syv møter i en engere gruppe
- Gruppen var dominert av SINTEF og svært teknologiorientert
- Kriteriet for å oppnå vekst var etablering av et FoU-program på 1 mrd kr pr år
 - At nyopprettede SINTEF Fiskeri og havbruk trengte publisitet og penger svekket troverdigheten i dette budskapet
- Eksporten hadde blitt tredoblet i løpet av 90-tallet, man lot seg rive med av dette uten å analysere hva som lå bak
- **Prognosene bidro til en urealistisk optimisme i marin sektor**

FoU-innsatsen gjenspeiler råvareorienteringen i marin sektor

Havforskning og miljø
Marin biologi
Akvakultur
Marin bioteknologi
Høsting/transport
Næringsmidler
Marked/samf/kystsone

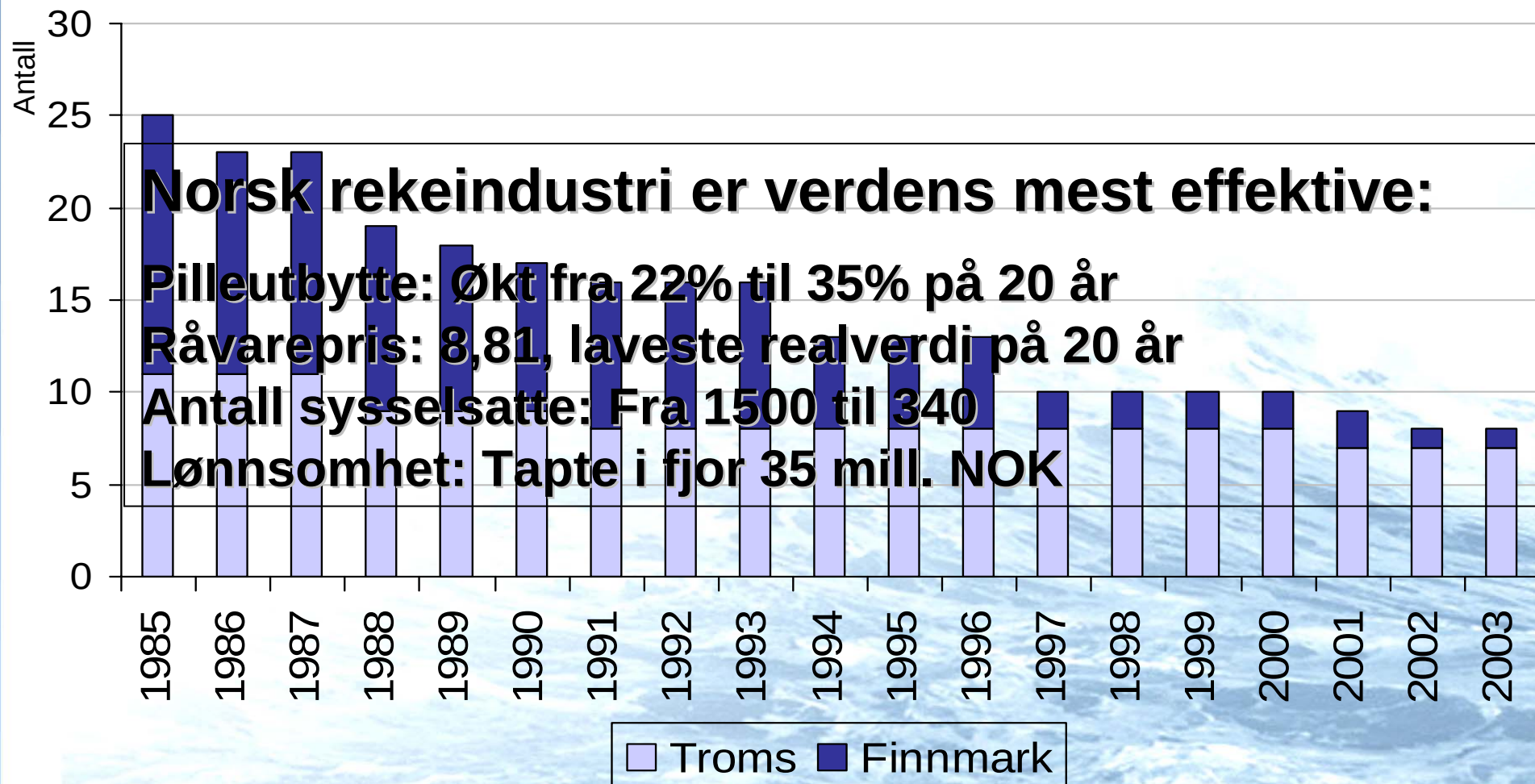
De første leddene i verdikjeden prioriteres

Det har bidratt til en uheldig teknologiutvikling i fangst og produksjon fremfor fokus på marked og produktutvikling

Feil teknologifokus bidrar til overkapasitet i flåten

Feil teknologifokus har bidratt til redusert pris og lønnsomhet i rekeindustrien

Svartnesanlegget i Vardø valgte samme strategi:

**Investeringer i effektivitetsfremmende teknologi:
133 millioner kr**

Europas mest moderne filetanlegg åpnet i august 2001 og var konkurs etter mindre enn 10 måneders drift

Det marine Norge 2020

- Scenarier for kystens framtid

- **Den første større scenarioanalysen innen marin sektor ble gjennomført av ECON i 2000-2001**
- **Bredt sammensatt referansegruppe fra sponsorene**
- **Åpningsseminar**
- **Temafase (kartlegge og systematisere problemstillinger)**
- **Kommunikasjonsfase; fem grupper som drøftet:**
 - **Marin politikk**
 - **Marine næringsklynger**
 - **Innovasjon og nyskaping**
 - **Ressurser og miljø**
 - **Marked**

Scenarieplottet

- Tre scenariedrivere
 - *Kunnskap*, *Globalisering* og *Villskap*
- Tre scenarier
 - *Ambisjon* – hvor kunnskapen om biologi, teknologi og miljø er den formende driveren
 - *Kraftsentrum* – hvor globaliseringskreftene former marin sektor
 - *Natur og kultur* – hvor villskapen, dragningen mot det naturlige, er den sterkeste driveren

“Ambisjon”

- **Det satses tungt på FoU, miljø og langsiktighet**
- **Det foreskrives økt regional og lokal råderett**
- **Eksporten passerer 100 mrd kr i 2020**
 - Fangst ca 25%
 - Laksefisk ca 25%
 - Oppdrettstorsk og andre arter ca 25%
 - Bioteknologi og kompetanse ca 25%
- **Baksiden av bildet er redusert engasjement fra næringslivet, og lav satsing på bearbeiding og markedsføring**

“Kraftsentrum”

- **Dominert av de frie markedskrefter, internasjonalisering og sentralisering**
- **Hensynet til miljø, lokal råderett og diversitet har måttet vike for internasjonale kapitalinteresser**
- **Eksporten passerer 120 mrd kr i 2020**
 - Fangst ca 1/6
 - Laksefisk ca 1/3
 - Oppdrettstorsk ca 1/3
 - Bioteknologi og kompetanse ca 1/6
- **Det enkleste å få til organisatorisk, men det vil møte mye motstand**

“Natur og kultur”

- **God ressursforvaltning, positiv miljøprofil og historiefortellende kultur og opplevelsesindustri**
- **Kystflåten og lokal industri utnytter nærheten til ressursene og den iboende kvaliteten i råstoffet**
- **Eksporten er ca 80 mrd kr i 2020**
 - Fangst ca 35%
 - Laksefisk ca 45%
 - Oppdrettstorsk og andre arter ca 15%
 - Bioteknologi og kompetanse ca 10%
- **Men er det mulig å bevare en slik idyll når omverdenen presser på?**

Styrker og svakheter ved analysen

- **Bred deltakelse bidro til dialog og kunnskapsoverføring mellom aktører**
- **Analysen gir en ryddig oversikt over krefter som virker inn på marin sektor**
 - **Den har i kraft av dette en opplysningsverdi og gir et godt grunnlag for å tegne mer spennende fremtidsbilder**
- **Analysen reflekterer i stor grad det bestående tankegodset**
- **Analysen var svært kostbar**
- **Man maktet i liten grad å trekke frem perspektiv og momenter som satte marin sektor i et nytt lys**
- **I motsetning til SINTEF-prognosen skapte ECON-analysen få avisoverskrifter og lite debatt**

Det vil her foreslås to sammensatte scenarier; friksjon og samhandling

- Fremtidsbildene tar utgangspunkt i ECONs tre scenarier der *kunnskap, globalisering og villskap* var drivere
 - *I "Friksjon" virker kreftene mot verandre*
 - *I "Samhandling" virker kreftene konstruktivt*
- Bakteppet som er felles for de to scenariene inneholder en del nye elementer som ikke er med i ECONs analyse

Felles bakteppe: Økonomi og politikk

- **Norge nærmer seg Europa**
 - Redusert toll på fiskeprodukter
 - Utenlandske interesser investerer i fangst, oppdrett og bioteknologi
- **Den politiske og markedsmessige liberaliseringen i Russland fortsetter**
- **Etter en periode med blokkdannelse og problemer får WTO bedre gjennomslag**
- **Terror, miljøkriser, datakrim og foretningsskandaler – i en stadig tettere verden – skaper problemer og påkaller en økt global bevissthet og etikk**

Felles bakteppe: Demografi og etterspørsel

- Verdens befolkning og kjøpekraft stiger hurtigere enn tilbudet av fisk
- Veksten i kjøttproduksjon hemmes av etiske og miljømessige hensyn
- Prisene på kjøtt går opp som følge av reduserte subsidier
- Tendensen styrkes av en økt helsebevissthet
- Sjømat blir trendy mat - noe som følger i etterkant av sushi-bølgen
- Sjømat blir "Food for thought"
- Det fører til økt etterspørsel etter sjømat og en betydelig prisstigning
- Strengere krav til miljømerking
- Det oppstår et stort skille i etterspørsel og pris på fisk som inneholder giftstoffer og fisk som er ren – likeledes mellom bulkvarer og høykvalitets nisjeprodukter

Felles bakteppe: Teknologi og infrastrukturer

- **Datateknologien gir muligheter for nye omsetningsformer**
- **E-handel med fisk er blitt vanlig**
- **Nordøst-passasjen åpnes på "regulær" basis**
- **Så godt som alt av produkter er sporbar**
- **Teknologi og logistikkssystemer for levende transport av fisk over store avstander er introdusert**
- **Ferske fiskeprodukter, skåret og pakket i ulike størrelser og kutt, dominerer i utsalg, samt lett marinerte produkter og pakninger med saus og tilbehør**
- **De fleste pakninger har en kode. Ved å gå inn på Internett kan man lese om hvem som har fanget fisken, hvor den er fisket, lokal kultur, historikk, oppskrifter, mm**

"Friksjon" ødela mulighetene

- **Forskningen var fragmentert og teknologiorientert**
- **Marin sektor ble innvevd i en skjerpet kamp mellom kapitalinteresser - samt kapital mot miljøinteresser - på den globale arena**
- **Fangstmønsteret gjorde at leveringene var ujevn - og likeså at kvaliteten var ujevn**
- **Man godtok EU's premisser for økt tilgang til fiske og oppdrett fordi rettighetene til allmenningen i realiteten allerede var tapt**
- **Fokus ble på kjøp og salg av rettigheter og på å posisjonere seg i forhold til forvaltningen**
- **Ungdom så få muligheter**
- **Prisen for å delta – for de som må kjøpe seg inn – var så høy at det ble vanskelig å ta ut gevinster**

"Friksjon" ødela mulighetene

- Det som var av fortjeneste gikk ut av næringen, mens driften ble presset mot produksjon av standardiserte produkter
- Eierne hadde ikke tverrsektorielle eller regionale langsiktige interesser, noe som førte til konflikter i kystsonen og dårlig utnyttelse av felles strukturer
- Industriell foredling ble i all hovedsak flyttet til Asia og Øst-Europa
- Kommunene mistet sin interesse for tilrettelegging i kystsonen fordi de så lite til fortjenesten
- På tross av at alle snakket om mulighetene for et marint eventyr tok det aldri av
- Da markedet slo til var få aktører i posisjon til å bli med på oppturen

***"Samhandling"* gjorde det mulig å realisere potensialet**

- **Ulike krefter og regimer fikk utfolde seg**
 - **"Natur og kultur"** dominerte villfisket nært kysten som foregikk i symbiose med opplevelsesindustri
 - **"Ambisjon"** dominerte oppdrett og bioprospektering
 - **"Kraftsentrum"** fikk utspille sine krefter innen deler av fangst og industri, og ikke minst innen bioteknologi
- **Man kompromisserte ikke på miljø**
- **Målet var bærekraftig produksjon og høyest mulig pris basert på variasjon, optimal kvalitet og unike ressurser**

FoU og innovasjon ble innrettet ut fra konsumentenes ønsker og behov

KONSUMENTEN ØNSKER:

- Tilgjengelighet
- Større variasjon
- Eksotiske smaker
- Fengende historier
- Trygg mat
- Sunn mat
- Reint miljø

***”Samhandling”* gjorde det mulig å realisere potensialet**

- **Regjeringen iverksatte flere program som skulle fremme utviklingen av marin sektor, kysten og Nordområdene**
- **Man la opp til sektorovergripende strategier som omfattet finansiering, regelverk, rettigheter, miljø, infrastrukturer, forskning, utdanning og innovasjon**
- **Man reorganiserte forvaltningssystemet**
 - **Slik at leveransene ble så jevn og forutsigbar som mulig**
 - **Og slik at kvaliteten var optimal**
- **Deler av forvaltningen ble organisert slik at den bidro til en styrking av regional etablering og kompetanseoppbygging**

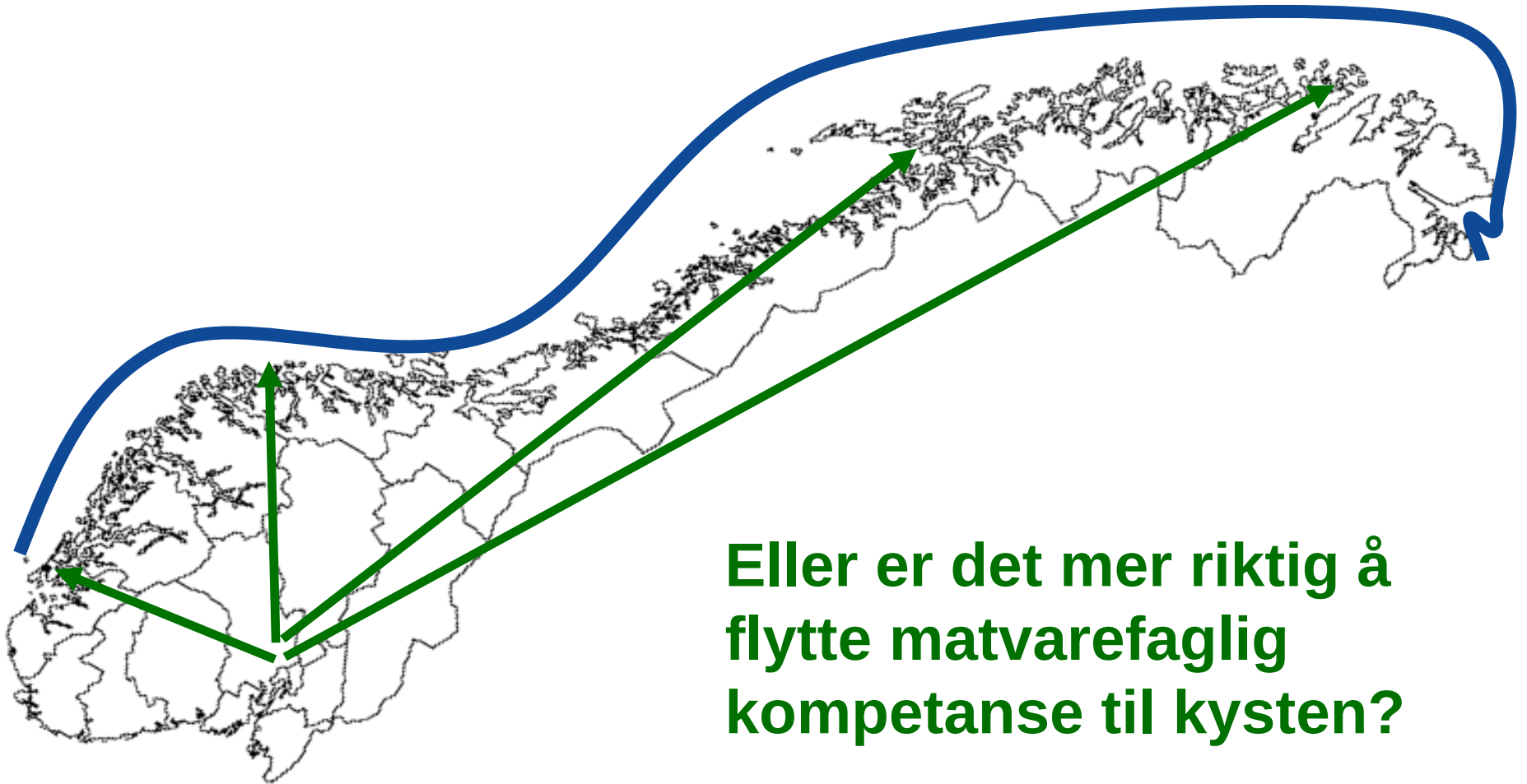
**Et av de viktigste spørsmålene
som ble stilt var:**

Det marine potensiale og de lokale fortrinn ligger ved kysten

**Er det da riktig å flytte
marine forsknings-
oppgaver til Østlandet?**

Det marine potensiale og de lokale fortrinn ligger ved kysten

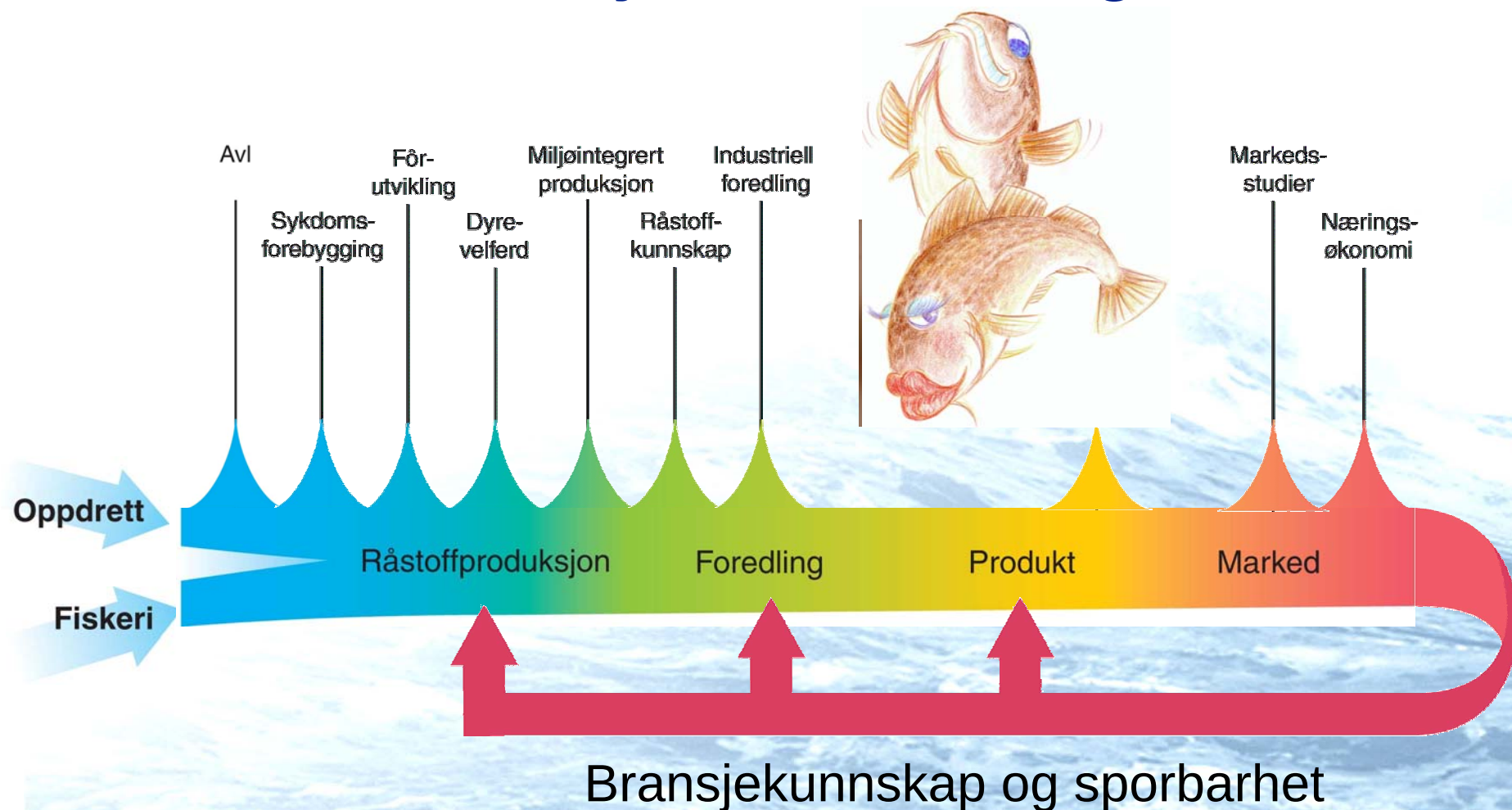

Eller er det mer riktig å
flytte matvarefaglig
kompetanse til kysten?

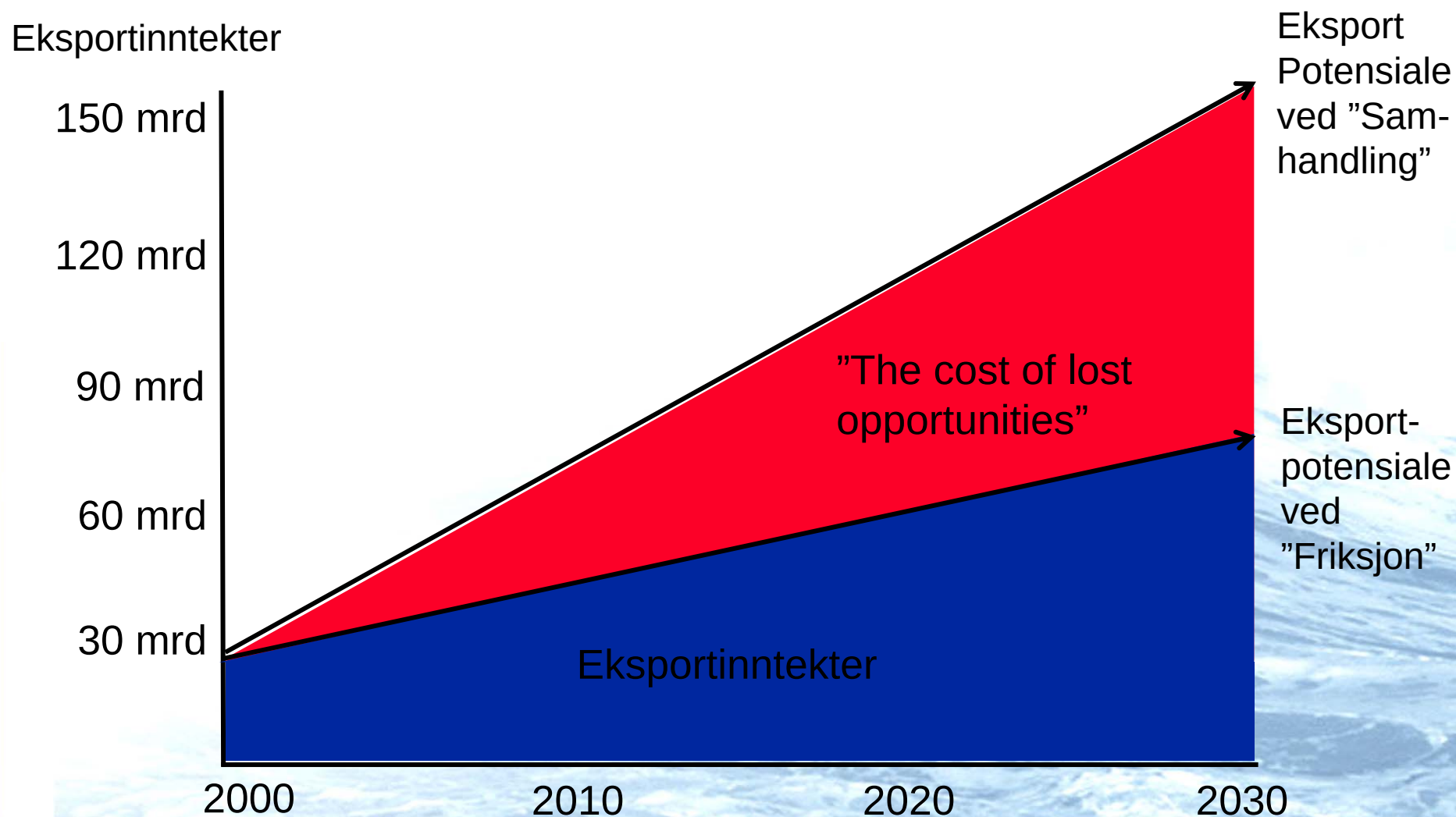
***”Samhandling”* gjorde det mulig å realisere potensialet**

- **Ulike regionale initiativ stimulerte hverandre og fikk snøballen til å rulle:**
 - Universitet og regionale kompetansemiljø fikk et mer aktivt forhold til næringsutvikling
 - Fylkenes regionale utviklingsetater og Innovasjon Norge tok initiativ og støttet opp om ulike tiltak
 - Snøhvitutbyggingen skapte ringvirkninger
 - Man fikk til spennende koplinger mellom fiskeri, turisme og energi
 - Næringslivet begynte å samle seg om profilering og markedsføring
 - Kultursatsinger og festivaler spilte en vesentlig rolle i å skape attraktive samfunn

Torskeoppdrett gikk i bresjen for en helhetlig verdikjedebetraktning

Et urealisert potensiale er et tap!

Skal man buse frem? Eller skal man være "forsiktig"

